

Zaterdag 30 april 2022

TivoliVredenburg – Grote Zaal – 11.00 uur

HET ORGEL

De l'obscurité à la lumière

Bauwien van der Meer sopraan

Gerrie Meijers orgel

Doriene Marselje harp

Helikon Quartet:

Stella Zake viool

Marieke Kusters viool

Lotus de Vries altviool

Renate Apperloo cello

Lili Boulanger 1893 - 1918

Pie Jesu, voor sopraan, harp, orgel en strijkkwartet

Monique Krüs *1959

Je vis, je meurs, voor sopraan, harp, orgel en strijkkwartet

Ig Henneman *1945

Beweis zu nichts, voor sopraan, orgel, strijkkwartet en harp

Annelies van Parys *1975

Medea, voor sopraan, strijkkwartet en orgel

Ongehoorde geluiden in een patriarchale omgeving

Het orgel en de vrouwelijke componisten. Het zijn nog steeds de ondergeschoven kinderen van de muziekhistorie. De een door de directe verbondenheid met de kerk en de religieuze muziek, de ander door een millennia-lange patriarchale overheersing. Dat dit louter met socio-culturele omstandigheden en dito (voor)oordelen te maken heeft en niets met de kwaliteit van de muziek, bewijst meteen al de kiemcel voor dit programma: *Pie Jesu* van de Franse componiste Lili Boulanger. Dit werk voor sopraan, harp, strijkkwartet en orgel werd qua bezetting het

uitgangspunt voor een nieuw werk van Monique Krüs en bewerkingen van de liedcyclus *Beweis zu Nichts* van Ig Henneman en het monodrama *Medea* van Annelies van Parys.

Lili Boulanger - Pie Jesu

Lili Boulanger zou zeer gelukkig zijn geweest met zoveel erkenning. Het betekent dat haar werk en haar (stille) strijd niet voor niets zijn geweest. Ondertussen had ze zelf dubbele pech: ze was een vrouw en stierf jong. Hoewel Lili net als haar zus Nadia de gangbare gedachte over de rol van vrouwelijke componisten behoorlijk bijstelde door werk van zeer hoge kwaliteit te leveren, was het niet vanzelfsprekend dat haar werk overal uitgevoerd zou worden. Desondanks werd Lili beschouwd als een groot talent en won ze als eerste vrouw in Frankrijk de felbegeerde Prix de Rome. Door haar broze gezondheid werd ze slechts 24 jaar en liet ze logischerwijs een bescheiden oeuvre na. Ook dat hielp niet. Haar bekendste werk is tevens haar laatste werk; ze dicteerde het *Pie Jesu* in 1918 op haar sterfbed aan haar zus Nadia. De eerste schetsen voor dit werk noteerde ze al op 16-jarige leeftijd. Waarschijnlijk had ze, geïnspireerd door het *Requiem* van Gabriel Fauré, een compleet requiem in gedachten. Helaas kwam het niet zo ver en bleef het bij het in 1922 gepubliceerde *Pie Jesu* voor de bijzondere bezetting sopraan, harp, strijkkwartet en orgel. Inspiratie voor deze bezetting is ongetwijfeld datzelfde *Requiem* van Fauré die voor de eerste, kamermuzikale versie gebruikmaakte van harp, orgel, pauken en een klein strijkorkest. De wijze waarop Boulanger de instrumentatie inzet om de gang van duistere chromatiek naar een stralend G-majeur te onderstrepen is op zijn zachtst gezegd opvallend.

Monique Krüs - Je vis, je meurs

De Utrechtse componiste, zangeres en dirigente Monique Krüs kreeg de opdracht de bezetting van het *Pie Jesu* van Boulanger te gebruiken voor een nieuw werk. Krüs schreef onder de titel *Je vis, je meurs* (ik leef, ik sterf) een driedelige liedcyclus. De teksten komen van de zestiende-eeuwse Franse dichteres Louise Labé (1524-1566). Krüs koos drie van de 24 gepassioneerde liefdessonnetten die Labé schreef. Labé was het middelpunt van de dichterssociëteit L'Ecole de Lyon en stimuleerde met haar onverholven liefdesgedichten vele vrouwelijke dichters om hun gevoelens en gedachten op poëtische wijze prijs te geven. Krüs, zeer vertrouwd met de menselijke stem, reflecteert deze broeierige taal waarin extase en diep lijden twee kanten van dezelfde medaille zijn in liederen met een als vanzelfsprekend bij de woorden passende lyriek waarin de klassieke tonaliteit nooit ver weg is.

Ig Henneman - Beweis zu nichts

Het lijden in de betekenis van 'het leven is lijden' komt ook terug in de drie gedichten van Ingeborg Bachmann die Ig Hennemann gebruikte voor *Beweis zu nichts*. 'Lijden niet in de betekenis dat je

de hele dag zit te somberen maar dat je wat moet doen voor het leven', aldus de componiste. Dat die visie reflecteert in de gedichten die de Oostenrijkse schrijfster en dichter in haar jongere jaren schreef, is niet zo verwonderlijk. Ze stond aan het begin van haar carrière gedurende de Tweede Wereldoorlog en vertaalde de verschrikkingen naar een sombere, rauwe levensvisie. Henneman gebruikt vaker werk van Bachmann en schreef in 1994 *Hinter der Wand*, een liedcyclus van drie gedichten van Bachmann voor sopraan, cello en accordeon, geschreven voor Trio Le Cheval met sopraan Marianne Kweksilber die een belangrijke rol speelde bij de totstandkoming van het werk. Speciaal voor deze gelegenheid arrangeerde Henneman *Hinter der Wand* tot *Beweis zu nichts*, naar het eerste lied van de cyclus, voor sopraan, strijkkwartet, harp en orgel. Ze heeft er 'nauwelijks noten bijgeschreven', maar vooral de kleur verdiept van haar vrij intuïtieve, emotionele vertaling van de tekst. En meer is ook niet nodig, want de 'uitgebeende taal' van Henneman sluit naadloos aan bij de rauwe, scherpe doch poëtische woorden van Bachmann.

Annelies van Parys - Medea

Ook Annelies van Parys arrangeerde op verzoek van sopraan Bauwien van der Meer, de motor achter dit programma, een bestaand werk zodanig dat het orgel een belangrijke rol speelt. De Vlaamse componiste schreef *Medea* in 2021 in opdracht van festival Wonderfeel voor sopraan, klarinet en strijkkwartet. Vanavond klinkt het werk in de bezetting sopraan, orgel en strijkkwartet. De uitdaging bij deze herinstrumentatie was vooral de vervanging van de klarinet die de toon van haar vijftien minuten durende monodrama zet met een gevoelig wiegelied. Die toon wijkt af van het gangbare Medea-beeld van wraaklustige heks en brute kindermoordenares. In die zin past het werk uitstekend bij de toenemende aandacht voor het vrouwelijk perspectief dat ook in de mannelijk georiënteerde Griekse mythen straalt door afwezigheid. Het drama van Van Parys dat eindigt met datzelfde wiegenlied zet Medea neer als een liefdevolle moeder die haar kinderen wil behoeden voor de ongetwijfeld vernederende toekomst die ze, verstoten als ze zijn door Medea's voormalige echtgenoot Jason, tegemoet gaan. Medea hielp Jason uit liefde het Gulden Vlies te bemachtigen, op voorwaarde dat de twee zouden trouwen. Na een tiental jaren wilde Jason van Medea af om de dochter van de koning van Korinthe te trouwen zodat hij later zelf koning kon worden. Medea zou wraak nemen door de aanstaande bruid en haar vader te vermoorden en haar zoons met het zwaard om te brengen. In de harde uithalen, indringende multiphonics, schrijnende strijkers en opvallend lyrische passages die Van Parys gebruikt in deze uitgebreide klaagzang heerst niet de wraak, maar de twijfel en wanhoop van Medea en klinkt er geen wraaklustige ex maar een liefdevolle moeder die ondanks haar verdriet doet wat haar het beste lijkt voor haar kinderen.

Teksten (zie achterpagina voor *je vis, je meurs*)

Beweis zu nichts

muziek: Ig Henneman

tekst: Ingeborg Bachmann (1926-1973)

*Weißt du, Mutter, wenn die Breiten und Längen
den Ort nicht nennen, daß deine Kinder
aus dem dunklen Winkel der Welt dir wenken?
Du bleibst stehn, wo sich die Wege verschlingen,
und vorrätig ist dein Herz vor jedem andern.
Wir reichen nicht lange, werfen mit Werken um uns
und blicken zurück. Doch der Rauch überm Herd
läßt uns das Feuer nicht sehn.*

*Frag: kommt keines wieder? Vom Lot abwärts geführt,
nicht in Richtung des Himmels, fördern wir
Dinge zutage, in denen Vernichtung wohnt und Kraft,
uns zu zerstreuen. Dies alles ist ein Beweis
zu nichts und von niemand verlangt. Entfachst du
das Feuer von neuem, erscheinen wir unkenntlich,
geschwärzte Gesichter, deinem weißen Gesicht.
Wein! Aber winke uns nicht.*

Gedichte 1948 - 1953

Hinter der Wand

*Ich hänge als Schnee von den Zweigen
in den Frühling des Tals,
als kalte Quelle treibe ich im Wind,
feucht fall ich in die Blüten
als ein Tropfen,
um den sie faulen
wie um einen Sumpf.
Ich bin das Immerzu-ans-Sterben-Denken.*

*Ich fliege, denn ich kann nicht ruhig gehen,
durch aller Himmel sichere Gebäude
und stürze Pfeiler um und höhle Mauern.
Ich warne, denn ich kann des Nachts nicht schlafen,
die andern mit des Meeres fernem Rauschen.
Ich steige in den Mund der Wasserfälle,
und von den Bergen lös ich polterdes Geröll.*

*Ich bin der großen Weltangst Kind,
die in den Frieden und die Freude hängt
wie Glockenschläge in des Tages Schreiten
und wie die Sense in den reifen Acker.
Ich bin das Immerzu-ans-Sterben-Denken.*

Strömung

*So weit im Leben und so nah am Tod,
daß ich mit niemand darum rechten kann,
reiß ich mir von der Erde meinen Teil;*

*dem stillen Ozean stoß ich den grünen Keil
mitten ins Herz und schwemm mich selber an.*

*Zinnvögel steigen auf und Zimtgeruch!
Mit meinem Mörder Zeit bin ich allein.
In Rausch und Bläue puppen wir uns ein.*

Gedichte 1957 - 1961

Medea

muziek: **Annelies van Parys**

tekst: **Gaea Schoeters** (1976)

*Sleep, my boys, sleep
Drift away slowly
In this deepening darkness
That holds you softly,
Go now and sleep tight.*

*Jason, Jason, my love
Do you remember the bed
Where your sons were conceived?
The passion consummated there
My body my sacrifice, To you, One of many*

*Love demands sacrifices
Blinded by love, I made them*

*For you, I betrayed my country,
For you I left my home
For you, I steeped my hands, In blood*

*You owe me my innocence,
You owe me a brother
You owe me, my beloved Jason
On all counts*

*I would be queen
I would be a heroine
I would be your spouse
I would be beloved
My wealth the key to our happiness
How blind could I be?*

*I was simply, A means, Just like the Fleece
Love demands sacrifices, Blinded by love, I made them*

*One more or one less, what does it matter?
What is stained, even when washed, can never be clean
Blood demands blood, what started badly
Cannot be made good*

*No throne, No power, The Fleece turned sour
Time to find a girl, to make your royal plans unfurl
Less strange, more seemly and decent, a pearl, quieter, well
behaved, her waistline thin, and she also has lighter skin*

*You think of yourself
You think of your own fortune
You crunch numbers and collate
You add up and calculate
Rational, Purpose, In all that accounting
I am (the) surplus*

*And if she gives you sons
Our offspring will be second rate
No longer useful, Just like me*

*You leave me no choice
What else can I do
Than to continue down the path, You led me?
A path of blood, And passion?*

*Don't get me wrong, My darling
How gruesome my deed may be
It is no more than the consequence, of your betrayal*

*It is not anger that drives me It is mercy
I want to spare my children, my cruel fate*

*What began with passion, has become a bargaining chip
Found wanting, A strange currency
with no value in this country*

Love demands sacrifices blinded by love, I made them

*For you, I betrayed my country
For you, I left my country
For you, I steeped my hands, In blood
You owe me my innocence, You owe me a brother
You owe me a home*

*I gave you everything,
So it is my right, To take from you
And I mean, to take It all*

*Sleep, my boys, sleep, Find peace, In this darkness
From which you will never wake*

Je vis, je meurs – XIV, XVIII, VIII

*Tant que mes yeux pourront larmes espandre,
A l'heur passé avec toy regretter:
Et qu'aus sanglots et soupirs resister
Pourra ma voix, et un peu faire entendre:*

*Tant que ma main pourra les cordes tendre
Du mignart Lut, pour tes graces chanter:
Tant que l'esprit se voudra contenter
De ne vouloir rien fors que toy comprendre:*

*Je ne souhaite encore point mourir.
Mais quand mes yeus je sentiray tarir,
Ma voix cassee, et ma main impuissante,*

*Et mon esprit en ce mortel sejour
Ne pouvant plus montrer signe d' amante:
Prirey la Mort noircir mon plus cler jour.*

*Baise m'encor, rebase moy et baise:
Donne m'en un de tes plus savoureux,
Donne m'en un de tes plus amoureux:
Je t'en rendray quatre plus chaus que braise.*

*Las, te pleins tu? Ça que ce mal j'apaise,
En t'en donnant six autres doucereus.
Ainsi meslans nos baisers tant heureus
Jouissons nous l'un de l'autre à notre aise.*

*Lors double vie à chacun en suivra.
Chacun en soy et son ami vivra.
Permits m'Amour penser quelque folie:*

*Tousjours suis mal, vivant discrettement,
Et ne me puis donner contentement,
Si hors de moy ne fay quelque saillie.*

*Je vis, je meurs: je me brule et me noye,
Jáy chaut estreme en endurant froidure:
La vie m'est et trop molle et trop dure.
Jái grans ennuis entremeslez de joye:*

*Tout á un coup je ris et je larmoye,
Et en plaisir maint grief tourment j'endure:
Mon bien sén va, et á jamais il dure:
Tout en un coup je seiche et je verdoye.*

*Ainsi Amour inconstamment me meine:
Et quand je pense avoir plus de douleur,
Sans y penser je me treuve hors de peine.*

*Puis, quand je croy ma joye estre certeine,
Et estre au haut de mon désiré heur,
Il me remet en mon premier malheur.*

Zolang ik tranen heb en nog kan wenen
Om ons geluk dat niet meer duren mocht,
Zolang mijn stem het zuchten en het steunen
Ontwijken kan die ze te weren zocht

Zolang mijn hand de snaren weet te spannen
Om je te prijzen op de lieve Luit
Zolang mijn geest de dingen wenst te bannen
Spreken ze niet jouw glans en schoonheid uit

Zolang wil ik nog niet de dood ingaan
Maar als ik voel: mijn ogen worden droog
Mijn stem begeeft, mijn hand is zwak voortaan

Mijn geest huist in een enge, doodse kluis
En van geen liefde spreekt me nog het hart,
Vraag ik: mijn klaarste dag, Dood, verf hem zwart.

Kus me nog eens, opnieuw en nog een keer;
De zoetste kussen wil ik, geef ze mij
En geef me van je tederste erbij.
Ik geef je er dan vier, nog heter, weer.

Ach, klaag je nog? Dan wil ik ook dit zeer
Genezen met een zoete kus of tien
Want komt het er niet steeds opnieuw op neer
Dat wij elkaar geluk volkomen zien?

Een dubbel leven krijgt zo elk van ons:
De kans om zelf en in zijn vriend te leven.
Als dwaasheid, Liefste, mij iets in mag geven:

Wat is het triest, van jou gescheiden zijn!
Hoe vloeit ik vol van zielig onbehagen
Als ik geen sprong buiten mezelf kan wagen!

Ik leef, ik sterf, 'k verbrand en ik verdrink.
Ik gloei van koorts terwijl ik kilte tart;
Te week is mij het leven en te hard.
Mijn vreugde stijgt, nu ik in zorg verzink.

Plots moet ik lachen ook als ik nog ween.
In mijn genot doorsta ik hevig leed.
Geluk beklijft, al gaat het van me heen.
En ik verdor, ik die van bloesems weet.

Zo onstandvastig leidt de Liefde mij.
En als ik denk: nu stijgt het lijden weer,
Dan voel ik al mijn ongeluk niet meer.

Maar denk ik soms: het blijft, dit vuur
En deze vreugde is mijn zekerheid,
Dan voel ik weer als vroeger leed en spijt.